

«نون والقلم وما یسطرون»

بجای پیشگفتار:

گزارشی که پیش رو دارید چکیده ی بحث ها و مذاکرات «کمیته تخصصی زبان شناسی ترکمن» است که از اواخر سال ۱۳۸۶ تا پایان خرداد ۱۳۸۸ در قالب جلسات ماهیانه، پیرامون فوری ترین مباحث رسم الخط ترکمنی وقواعد نوشتاری آن مطرح بوده است.

به دلیل نقش اثرگذار یک « رسم الخط » مدون و اصولمند و سازگار با ویژه گی های فونه تیکی زبان ترکمنی در امر «آموزش زبان» و گسترش محصولات فرهنگی واز آنجایی که اخیراً اخبار مسرت بخش صدور مجوز «آموزش زبان و ادبیات قومی» در دانشگاه های مناطق قومی نیز افق روشنی در ارتقاء سطح آموزش زبان و ادبیات ترکمنی فرا رویمان گسترانده است، اعضاء «کمیته» با درک درست شرائط بر ضرورت حصول اجماع نظری و عملی حول محور «رسم الخط وقواعد نوشتاری» زبان ترکمنی تأکید داشتند.

لذا «کمیته تخصصی» دستیابی به توافق عمومی حول مسئله «رسم الخط وقواعد نوشتاری زبان ترکمن» را در اولویت اول کاری خود گذاشت و در مسیر نیل به اجماع نظری در مباحث مطروحه دو هدف را مدنظر قرار داد:

- ۱- تشکیل جلسات با اکثریت نماینده گان انجمن ها و جمعیت های فرهنگی فعال ترکمن.
 - ۲- هدایت جلسات درمسیردستیابی به وفاق نظری حول مسائل مطروحه. خوشبختانه بامشارکت فعال وسازنده ی انجمن هاونهادهای فرهنگی ترکمن، «کمیته» طی ده نشست به اهداف اولیه ی خودنائل آمدودرپایان جلسات به جمعبندی مثبت وعملی مبنی براجماع نظری درزمینه ی «رسم الخط ترکمن وقواعد نوشتاری آن» دست یافت.
- «کمیته» معتقد است مصوبات وتوافقات بعمل آمده حول مسائل رسم الخط و. . می تواند به عنوان پایه ونقطه شروع مباحث مطروحه درزبان شناسی ترکمن های ایران درآینده قرارگیرد.بااین رویکرد وبا هدف آگاهی از نقطه نظرات و پیشنهادات تکمیلی کارشناسان وصاحبنظران زبانشناسی ترکمن ،مصوبات «کمیته تخصصی» درمعرض مطالعه و بررسی گذاشته می شودتا انشاء... با بهره گیری از نظرات و پیشنهادهای سازنده ی دوستان بتوانیم نسبت به برگزاری سمینار درآینده تدارکات لازم را فراهم آوریم.

کمیته تخصصی بررسی رسم الخط ترکمنی

۱۳۸۸/۴/۱۵

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

بیانیه انجمن‌ها و جمعیت‌های فرهنگی ترکمن صحرا (رسم الخط مدوّن ضرورتی فوری)

معضل نگارش کلمات ترکی با حروف هجای عربی پیشینه‌ای دیر سال دارد. از آن هنگام که محمود کاشغری در کتاب وزین خود «دیوان لغات الترک» برای املاهای واژه‌های ترکی با گرافیک عربی «نشانه»‌هایی را قرار داد، قریب به یک‌هزار سال سپری شده است. در این میانه‌ی طولانی اما در دوره‌های مختلف و بنا به ضرورت، کوشش‌های کاتبان و ادیبان برای ساماندهی امر «کتابت ترکی با گرافیک عربی» هیچگاه متوقف نشد. این «ضرورت را» نیاز زمانه «ایجاب می‌کرد. زیرا که «ادب ترکی» در جوشش و زایش بود و در نگارش محصولات ادبی خود در جستجوی «شاکله» ای بایسته‌ی جبلت خود.

«ادب ترکمنی» و «ادیبان ترکمنی» نیز از این قاعده مستثنی نبودند و در گذر زمان با اتّساع میدان «محصولات ادبی» و حدوث تغییرات وسیع در حوزه فرهنگ و سیاست، «نیاز» دیرینه سال، بیشتر و بیشتر خود را به اجتماع از جمله به نخبگان و فعالین حوزه فرهنگ ترکمن تحمیل می‌کرد.

وقوع انقلاب شکوهمند اسلامی و تحولات بعد از آن بویژه در دههٔ اخیر در حوزهٔ ادب ترکمنی منشأ اثرات بسیار مثبت شد. به جرئت

می‌توان گفت که پروسه اصلاح رسم الخط زبان ترکمنی در میان ایرانیان ترکمن از فردای انقلاب اسلامی شتاب بیشتری گرفت و تبدیل به فرایندی شد که در گذر از پست و بلندها اکنون به نقطه‌ی امیدوار کننده رسیده است. نماینده‌گان انجمن‌ها و جمعیت‌های فرهنگی ادبی منطقه و کارشناسان زبان ترکمنی پس از قریب به دو سال تلاش مستمر و خسته‌گی ناپذیر در خصوص اساسی‌ترین مسائل و قواعد نوشتاری سندی را آماده کردند که بی‌تردید راهگشا و راهنمای حرکت‌های آتی در این زمینه خواهد بود.

این سند که با عنوان « گزارش جمع‌بندی مصوبات جلسات دهگانه» تنظیم و تقدیم شده است از نقطه نظر شکلی و محتوایی بر آمده از مجموعه شرایط ذیل بود:

- اصل ۱۵ قانون اساسی و سیاست‌گذاری‌های نظام جمهوری اسلامی و شورای عالی انقلاب فرهنگی در زمینه «آموزش زبان و ادب ویژه مناطق قومی» ضرورتاً ایجاب می‌کند که قومیت‌ها از جمله ترکمن‌های ایران در موضوع «امکانات و منابع آموزشی» خود از آمادگی لازم برخوردار باشند. اولیه‌ترین این امکانات داشتن یک سیستم الفبایی و نگارشی قانونمند و مدون است. بدون داشتن یک سیستم الفبایی و نگارشی ضابطه مند و به تبع آن «منابع آموزشی مدون» سخن گفتن از اجرای اصل ۱۵ قانون اساسی موضوعیتی نخواهد داشت.

- «موضوع آموزش زبان» و لزوم «داشتن سیستم الفبایی و نگارشی مدون» و «منابع آموزشی» و موضوعات مرتبط، مسائل کلان ایرانیان ترکمن بوده و فراتر از چارچوبها و منافع گروهی و طایفه‌ای و شخصی است. لذا معتقدیم که آن با ملحوظ داشتن ساز و کارهایی در گستره و وسعت مصالح قومی و مشارکت و همگرایی عمومی قابل حل است.

- درک عمیق از دو نکته‌ی یاد شده بالا نقطه عزیمت مناسبی بود که انجمن‌ها و جمعیت‌های فرهنگی- ادبی فعال در منطقه بر آن اساس به یک «اجماع نظری» نائل شده و حرکت تحسین انگیز خود را در قالب نشست‌های تخصصی دهگانه ساماندهی نمایند. درک ضرورت‌های پیشگفته و همگرایی موجود، کارشناسان را در رسیدن به توافقات اصولی یاری کرد. در مجموع این توافقات حول سه محور شکل گرفت:

- کمیته کار خود را در استمرار و در مسیر راه طی شده‌ی چندین دهساله‌ی کاتبان و نویسندگان ترکمن بویژه تلاشگران دهه‌ی اخیر در منطقه ارزیابی می‌کند.

- کمیته در قرارداد «نشانه» های گرافیکی، بر اصل استفاده سهل و آسان از امکانات و نشانه‌های موجود در صفحه کلید رایانه بدون وابسته‌گی به نرم‌افزارهای کمکی معتقد بود.

- و نکته آخر اینکه زبان پدیده‌ای سیال و منعطف است بویژه در جنبه‌های «عینی» آن. لاجرم سیستم الفبایی و قواعد نوشتاری آن نیز در «گذر زمان» دستخوش تغییر و تبدیل خواهد بود. این یک اصل کلی و اجتناب‌ناپذیر است اما در برشی از زمان، زبان یک قوم دارای «هوتی»

است که شکل دادن به آن «هویت» وظیفه و رسالت نخبه‌گان و فعالین فرهنگی آن قوم است. ای بسا با حدوث شرایط جدید، «زبان» خود تغییرات جدیدی را به ما «کاربران» خود تحمیل کند.

علی ایحال سندی که با عنوان «گزارش جمع‌بندی مصوبات جلسات دهگانه» تنظیم و تقدیم می‌شود در شرائط فعلی جامعه‌ی ایرانیان ترکمن و با درک ضرورت‌های پیش‌رو با اجماع نظری نهادهای فرهنگی - ادبی، مطبوعاتی و کارشناسان زبان ترکمنی تصویب شده و در حال حاضر به عنوان آخرین محصول و برآیند خرد جمعی نهادهای یاد شده مورد قبول و توافق واقع شده و به این اعتبار سندی مستظهر به پشتوانه‌ی جمعی است. علیرغم اینکه باور داریم این سند جامع و مانع نبوده و در فرایندهای آتی و در جریان عمل با همکاری و همگرایی متخصصان زبان‌شناسی ترکمنی از کاستی‌ها و لغزش‌ها فرو کاسته و گام به گام به سوی تکامل و تعالی پیش خواهد رفت. انشاءالله...

- ۱- انجمن شعر و ادب ترکمنی میراث گنبدکاووس
- ۲- بنیاد مختومقلی فراغی گنبدکاووس
- ۳- جمعیت فرهنگی هنری مختومقلی فراغی کلالة
- ۴- جمعیت فرهنگی هنری چاوش صحرای بندرترکمن
- ۵- انجمن شعر و ادب دریای بندرترکمن
- ۶- انجمن شعر و ادب آینای آق‌قلا
- ۷- هفته نامه صحرا

انه دلیلم سائراسئن

«دیل جمغئیت دورموشئندا اینگ مؤهۆم حاجات لاری یرینه یتیریان جمغئیت چیلیک حادثادئر»

هر بیر حالقا بولشی یالی تۆرکلرینگ شول ساندا تۆرکمن لرینگده اۆز بولوشلی بای دیلی بار. آدامزات دیل آرقالی بیر-بیرینه دوشونشیارلر اولار اۆز سۆیگی لرینی بیگرنچ لرینی، شاتلق لارئنئ، قاهر-غاضاب لارئنئ، تجربیهلرینی دیل آرقالی بیر-بیرینه بیان اتیارلر. هر بیرحالق اۆز دیلی بیلن تانالیار، دیلی بولمادئق حالقتنگ اۆزی هم بولوپ بیلمز.

انه دیل دییلیان زات، اول انهلرینگ گۆسۆندن پاک سۆیده غارئلئپ بیزه گچن، شونونگ اۆچین هم موقادس حاساپلانیار.

«چپر ادبییاتدا یازئجی اۆز پیکیرلرینی دیل آرقالی یۆزه چئقاریار. دیل یازئجی لارئنگ اساسی غورالی، ادبییات دیل بیلن اؤران یاقئن باغلانشئقلى دئر. دیل سیز چپر ادبییات عاقللا سئغمایان بیرزات دئر. دیل جمغئیت بیلن بیرلیکده دؤرأپ اؤنونگ بیلن بیرلیکده حرکت اتیار.»

دیلینگ تارئخی، حاط-سووادا سیره دنیمیزده اؤران قادمئ دئر. بیز تۆرکلرینگ اینگ قادمئ یازوو یادیگارلیک لرینینگ بیرى دیبپ (۵-۸) عاصئرلار داقى اورخون ینی سبى یازغى لارئنا سالغى لانیارئس، یۆنه تۆرکلرینگ شول ساندا تۆرکمن لرینگ یازوو گچمه دیک، حاط - سوواد یوق دؤورۆنده دؤران، نسیلدن-نسیله بیزه گلیپ غووشان شاهئرانا حالق دؤره دیجیلیگی نینگ تارئخی ولین اؤران قادمئ دئر.

كۆپ عاصىرلار دۇوامىندا حاط-سۇوادىسىز پىئىرانگىنى ياشان تۈركمەن خالىقى ادبىياتسىز ياشاپ بىلمەن دىر. اول اۆز اوقۇبىنى، عاقىل - پاىخاسىنى تىجىبەسىنى، تارىخىنى، دۇره دىجىلىكلى اۇيلانمارنى خالىق دۇره دىجىلىكى نىنگ هر دۆرلى ژانرلارى اساسىندا گىلە چىكلره مىراث غالىدئىپ گىدىپ دىر.

مىثال اۆچىن: تۈركمەن انەلرى اىنگ بىلىت آرزولارنى شاهىرانا سۆزلره سىنگىدىرىپ اۆز بالالارنى ھۆدىلە يارلر، مردانلىق، واطان سۆيۈجى لىك، اىشە چىربولماق ، انە دىلىندە اونگات سايراپ بىلمك، كۆرپە لر اۆچىن اىنگ سۆيۈجى آرزولار بولۇپدۇر.

آللان - آللان ال بىتر

نارا آغا گۆل بىتر

اۆچ ياشىنا باراندا

سايراپ دوران دىل بىتر

گۆرشۆمىز يالى بو بىرىند ھۆدى دە اۆچ ياشىنا باراندا چاغا سايراپ دوران دىل بىتەرىنە صابىر سىزلىق بىلن غاراشىلار.

چاغا دىل بىتن سونگ هم اونونگ شىرىن دىلىنە غوانىپ

دۆرلى «ساناواچ لار» آرقالى مىثال اۆچىن:

(آقۇن ، چوقون، دپە ، دۆز ، يۆز) دىيىپ بارماق لارنى

سانادىپ تۈركمەن دىلىندە ساداجا سۆزلىرى اونونگ آنگىنا بىر يارلر.

یا-دا سوئنگ سوئنگ لار شاهئراننا حالق دؤره دیجیلیگی نینگ
 بللی ژانری «یانگئلتماچ لار» آرقالی اولاری یالنگکشدئرئپ دیل
 لرینی ییچماگه سئنانئشیارلار.

« دگیرمنه گیردیم، سئردئم ، سوپوردیم، سیلکینیپ چئقدئم».
 گوریاریس ولین آتا-بابا لارئمنز، انه لریمیز- اویالارئمنز
 عؤمور بوئی اوز انه دیل لرینی باهاسئنا یتیب بولماچاق بایئق لاری
 حؤکمؤنده، غوراپ ساقلاپ دئرلار.

۱۳۵۷-نجی یئلئنگ غوزغالانگی نئنگ ادیل ارتیریندن باشلاپ
 تۆرکمئلر، اؤنگده گؤرؤجی لیک بیلن ایرانئنگ ائسلامی
 جومهوری سئئنگ اساسی قانونئنا گیریزیلن «ایرانلی تۆرکمئلرینگ
 هم، باشغالاریالی اوز دیل لرینده اوقاماغا هم یازاماغا دولی حوقوغی
 بار دیین قانونا سالغئلانئپ اوز حوقوق لارئنی طالاپ اتدی لر.

گچن ۳۰ یئلئنگ ایچینده بو اوغوردا اوونوقلی-ایری لی. یکه له بیین
 یا توپارلائین بیتیرلن ایش آز بولماندئر. حاصام بو اوئوز یئلئنگ
 اوچونجی اون یئل لغئندا، سوئنگقی دؤورلرده تۆرکمئل صحرادا بولان
 فرهنگی جمعئیتلر بو اوغوردا اکتیو غاتناشدئلار. کالاله-نئنگ بییک
 پئراغی نئنگ آدئنی گؤتریان « جمعیت فرهنگی هنری مختومقلی کالاله»
 حاط مسهله سینی اوز اوغرا گؤنؤکدیرمه لی، بیز عاراپ- پارس الیپ
 بی بی بیلن بیز آیدئشئمنز یالی یازئپ بیلمه لی، یازئشمنز یالی هم او قاپ
 بیلمه لی دیین مسهله نی گؤز اؤنگؤنه توتوپ ایکی گزک کالاله دا هم
 بندرتۆرکمئل ده سمینار آلئپ بارئلدی.

سىمىناردا بومسەلە ھەممە طاراپلاىن چۆزۈلمەسە دە باشلانغۇچ بللى بىر قارارا يىتلىپ غول چكىلىدى. اوندان سۇنگ ھم تۈركمىن صحرا دا بولان جمغىت لىر:

بنىاد مختومقلى گىنبى، مىراث گىنبى-چاوش صحرا بندرتىركمىن -
آينە آق قلعه ، جمعيت فرهنگى هنرى مختومقلى كلاله يىنە دە بىرگىزك
بومسەلانى آرا آلئپ ماصالاحات لاشدى لار گرافىكى بلگى لىر تلىم گىزك
اۆىنگە دىلدى ، سىس سازلاشتۇق لار، آلفىما سۇزلىر و ... بارادا كۆپ
گۆرۈنگىلر ادىلدى و پىدالى ماصالاحات لار برىلدى.

ھەر حالدا بو اوغوردا كۆپ يول گچىلسە دە ھىزىر حاۋ بارادا
غوتارنىقلى بىرىزات آيدىپ بولماز سىبابى اول دىنگە بىر آدامنىقلى
دال-دە حالق كۆپچۆلىگە دگىشلى شۇنىگ اۆچىن اول اوزاق بىر
پروسا دا اۋسەلى كمچىلىكلرى يۈزە چىقمالى ، تىمارلانمالى.

سۇزۈمىنگ سۇنگوندا مىنىگ اتچك ماصالاحاتىم بىز ھىزىر شو
كۆپ آدامنىگ آنگى پأھمى سىنىگىپ الە گتىرىلن بار زات لارنىمىزنىگ
اۋستۈندە ائلالاشمالى آغزىمىزى بىرىكىدىرمەلى، بار بولان كم
چىلىكلر ايش اۋستۈندە يۈزە چىققىپ دوغرىلدنلار .

۲۱- نچى عاصىردا يازارا بللى بىر حاۋى بولمادىق حالقنىگ

دىلىنىگ يىتىپ گىتجەگى اىكى اوچ سىزدىر. بىز اۋنگا بىر ك ائنانمالى.
آتا-بابالارنىمىزنىگ دىش دىرناق غازانان ، اۋنى عاصىرلار
دوۋامىندا اۋتدان سوودان غوراپ ساقلان دىل بايلىق لارنى يۈنە
شىلە يە سۇوورماق وجدان سىزلىق بولمازى يولداش لار؟

«قربان صحت بدخشان»

نگاهی گذرا به پیشینه‌ی اصلاح رسم الخط ترکمنی

زبان سیستمی صوتی است که به منظور ایجاد ارتباط کلامی و انتقال مفاهیم به یکدیگر توسط انسان‌ها بکار می‌رود. سیستم صوتی زبان در ادامه روند تکاملی خود مادیت پیدا کرده و صورت خط و کتابت را نیز پیدا کرده است. به همین جهت زبان در وهله‌ی اول دارای دو صورت گفتاری و نوشتاری است. زبان گفتاری از قدمت چند هزار ساله برخوردار است. اما زبان نوشتاری نسبت به آن بسیار جوان بوده و قدمت آن حداکثر تا ۶ هزار سال پیش برمی‌گردد. پیدایش خط و کتابت در طول این مدت کم اما منشا اثرات شگرف و خارق العاده در شئون مختلف حیات بشری بوده است. این امر اهمیت والای خط و کتابت را می‌رساند.

بعضی زبان‌های موجود در دنیا دارای صورت نوشتاری نیستند و صرفاً در گفتار خلاصه می‌شوند. برخی زبان‌ها نیز دارای صورت نوشتاری مستقل نبوده و خط و کتابت خود را از زبان دیگر به عاریت گرفته‌اند.

زبان ترکمنی در این گروه زبانی جای می‌گیرد که در حال حاضر برای خود رسم الخط مستقلی ندارد. در کشور ترکمنستان رسم الخط جدید لاتین جای رسم الخط سابق کریل را گرفته است. در

کشورهای ایران، عراق و افغانستان نیز ترکمن‌ها از رسم الخط عربی - فارسی استفاده می‌کنند.

اینکه ترکمن‌ها با قدمت تاریخی بسیار و حضور مؤثر در حیات تاریخی ایران و آسیای مرکزی چرا نتوانسته‌اند دوره‌ی تکامل طبیعی زبان خود را طی کرده رسم الخطی مطابق با ویژه‌گی‌های زبانی - قومی خود اختیار کنند موضوع بحث این وجیزه نیست.

واقعیت این است که علی‌رغم وجود ذخیره‌ی ادبی درخور به دلایلی که از حوصله این مقال خارج است زبان نوشتاری ترکمن - ترکمن‌های ایران - هنوز نتوانسته است در چارچوب الفبای عربی - فارسی، رسم الخط واحدی را اختیار کرده و به مرحله‌ی تثبیت یافتگی اورتوگرافیکی برسد. از سوی دیگر اما الزامات فرهنگی، هنری در هر دوره‌ی تاریخی از حیات اجتماعی ترکمن‌ها، تولیدات ادبی ویژه‌ی خود را عرضه داشته و برغنا‌ی زبان ادبی ترکمن افزوده‌اند. به ویژه از قرن شانزدهم میلادی که پروسه‌ی قوام یافتگی زبان ادبی (زبان نوشتاری) ترکمن وارد مرحله‌ی متعالی تری می‌شود، طبیعتاً آن بر روند تکاملی رسم الخط نیز تأثیرات مثبت خود را برجای می‌گذارد.

در مرحله‌ی اول این پروسه، کاتبان ترکمن که به کار نسخه برداری و کتابت آثار ادبی خلق شده وسیله‌ی شاعران و نویسندگان ترکمن مشغول بودند، با مشکل اساسی مواجه شدند. آنها متوجه

شدند که قابلیت های حروف هجای عربی- فارسی برای نگارش متن ترکمنی ناکافی و ناکارآمد است. چراکه می دیدند املاى واژه گان ترکمن بر اساس واکه وقاعده ی هماهنگی اصوات تنظیم می شود ولی دستگاه آوایی محدود زبان عربی-فارسی نمی تواند جوابگوی قواعد اورتوگرافیک زبان ترکمنی باشد.

این شروع سردرگمی ها واغتشاشات درزمینه کتابت متون ترکمنی بود. تحت تأثیر اجبار شرایط فرهنگی و ضرورت نشر آثار ادبی خلق شده، کاتبان به تدریج به صرافت حل معضلات نوشتاری و رفع نواقص حروف هجای عربی-فارسی در کتابت ترکمنی افتادند. طبق شواهد موجود تمهیدات اتخاذ شده توسط کاتبان در مرحله ی اول در این زمینه عموماً سه وجه عمده داشت :

الف: همگی تردیدی در استفاده و بهره گیری از حروف هجای عربی- فارسی نداشتند و به اقتضای شرایط دینی، اجتماعی و سیاسی و فرهنگی بر ضرورت حل مسئله از طریق الفبای رسمی تاکید داشتند، اما بر ضرورت برخی تغییرات در حروف هجا مطابق دستگاه آوایی زبان ترکمن نیز اذعان داشتند. این تغییرات در دو حوزه بود:

الف- در حوزه واکه ها مجبور بودند از علائم دیاکرتیک واکه های عربی- فارسی استفاده کنند.

ب - درحوزه ی همخوان ها نیز با کمک برخی واج های عربی فارسی برای نشان دادن واج های ویژه ترکمنی به ابداعاتی دست زدند. به عنوان مثال برای نشان دادن دو واکه «ائ» و «ای» که دارای ویژه گی های متمایزی هستند از علامت کسره — و بعضاً « ی » استفاده کردند. واکه های « O » و « U » را با علامت « اُ » و « و » نشان دادند.

درحوزه ی صامت ها برای نشان دادن صدای خیشومی « نون غُنه » و بعضی دیگر از هجای « گ » با سه نقطه بر بالای آن بهره بردند و نوشتند « لُڭ » برای نشان دادن صدای معادل « v » لاتین (لبی - دندانی - لرزشی) از علامت « ف » بهره بردند.

این ابداعات درحوزه همخوان ها بعد از مدتی در اصول نوشتاری متون ترکمنی تثبیت یافته و پذیرفته شدند. اما علائم دیاکرتیک جهت نمایاندن واکه ها از نظم و قاعده ی خاصی پیروی نمی کرد و بعضاً حتی در یک صفحه از یک متن نیز اغتشاشات و بی نظمی های اورتوگرافیک فراوان به چشم می خورد. این پروسه تا اوایل قرن بیستم بدون تغییرات چندانی طول کشید و مجریان آن کاتبان تحصیل کرده در حوزه های علمیه بودند.

به نظر می رسد مرحله دوم از ابتدای قرن بیستم و در کشور ترکمنستان قبل از انقلاب اکتبر شروع شده و تا سال ۱۹۲۸ طول

کشید. کشور ترکمنستان که در آخرین دهه ی قرن نوزدهم توسط امپراطوری تزاری اشغال شده بود، تحت تاثیر فرهنگ روس و روش های آموزشی نوین تعدادی تحصیل کرده ترکمن تربیت کرد که با اصول نوین آموزشی درامپراطوری روسیه تزاری آشنا شده و ضرورت تدوین رسم الخطی متناسب با قواعد زبان ترکمنی را درک می کردند. لذا در وهله ی اول سعی آنها بر انطباق رسم الخط عربی-فارسی بر کتبات ترکمن بود که این کوشش آنها دومین مرحله از پروسه ی اصلاح رسم الخط ترکمنی را تشکیل می دهد.

در این مرحله آنها در حوزه ی همخوان ها برای نون غنه همان علامت سابق « لُٹ » را انتخاب کردند . برای واج «و» که در زبان ترکمنی دولبی-پیشین و معادل عربی تلفظ می شود علامت « وُ » را انتخاب کردند.

در حوزه ی واکه ها نیز برای مصوت « Ö » از علامت همزه بر بالای واج « و » استفاده کردند و نوشتند « وُ » که البته در متون چاپی این قاعده چندان دقیق و مستمر رعایت نشده است.

بارزترین ویژه گی این مرحله در دو مورد بود:

الف : ثبت واکه « اِ » بویژه در وسط کلمه و استفاده از شکل « ه » و « ه » چسبان در آخر کلمات : مثل ده پره نمه دی ، مه نده ن.

ب: اصرار در ثبت اورتوگرافیک کلمات دخیل متناسب با تلفظ ترکمنی آنها. به یک بیت از شعر «زاماندير» از دستان سایادایله همراه توجه کنید :

ایکی دیللی بی ژ پانڭ قولیندان
 الف قاددیم دال اولمالی زاماندير
 قدام قویساڭ یاراداڭڭ ایشقینا
 سینام اۆستی یول اولمالی زاماندير

اما دوره ی دوم اصلاحات نیز دیری نیاید و تلاش های تحصیل کردگان ترکمن به دلایل غیرفنی ناکام ماند و بعداز تغییر و تحولات سیاسی حاد در اتحاد جماهیر شوروی و جمهوری های آسیای میانه از دهه ی سی قرن بیستم رسم الخط کریل جایگزین رسم الخط های عربی - فارسی ولاتین شده تا فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی بعنوان رسم الخط رسمی در ترکمنستان حاکمیت داشت.

بنظر می رسد مرحله ی سوم پروسه ی اصلاحی رسم الخط ترکمنی تنها ویژه گی ای که داشت عدم ابتکار و ابداع آن باشد به این معنی که کلیه آثار چاپ شده ی ادبیات ترکمنی در ایران در دوره ی خاندان پهلوی برگرفته از رسم الخط مرسوم فارسی در ایران بود، بدون اینکه حتی علائم دیاکرتیک گذشته نیز استفاده شود. به

همین دلیل عدم وجود کمترین قانونمندی در کتابت، متون چاپ شده در قبل از انقلاب به لحاظ اصول اورتوگرافی کاملاً سلیقه ای و غیر علمی تدوین شده و حداقل از این زاویه هیچ کمکی به پروسه ی تکاملی رسم الخط ترکمنی نرسانده است.

مرحله ی چهارم از نظر زمانی از آستانه ی پیروزی انقلاب تا حال حاضر را شامل می شود. از فردای پیروزی انقلاب وبه برکت فضای باز ایجاد شده مسئله کار فرهنگی و در درجه ی اول ساماندهی رسم الخط ترکمنی در اولویت کاری فعالین فرهنگ و ادب ترکمن قرار گرفت. آنها سعی کردند با استفاده از تجربیات و دست آوردهای مراحل پیشین اصول نوشتاری تورکمن، پرنسب های اورتوگرافیکی زبان ترکمن را تدوین کنند که البته در این کار موفقیت هایی نیز کسب شد. برای اولین بار با استفاده از حروف هجای عربی - فارسی الفبای نوینی بر اساس ویژه گی حروف صدا دار و قانون هماهنگی اصوات و با استفاده از علائم دیاکرتیک ابداعی تنظیم و تدوین شد. متأسفانه در طول دهه ی هفتاد وبه دلیل رکود کار فرهنگی این رسم الخط تا حدودی مهجور ماند و چندان استفاده نشد.

در طول دهه ی هشتاد با توجه به فضای مساعد ایجاد شده بار دیگر مسئله تدوین رسم الخط واحد زبان ترکمنی و لزوم برخورد

علمی و فنی با آن در دستور کار فعالین فرهنگ ترکمن قرار گرفت و بار دیگر کوشنده گان در این زمینه نظرات و دیدگاه های خود را چاپ و منتشر کردند که شاخص ترین آن ها جزوه ای تحت عنوان «الفبای پیشنهادی ترکمن» از انتشارات یاختی و کتاب خودآموز ترکمنی و سلسله مباحث «آموزش زبان ترکمنی» در نشریه ی صحرا می باشد. البته هر سه کار در زمینه علائم دیاکرتیکی مشترکات زیادی داشتند و به نظر می رسد به عنوان سه اثر شاخص از آخرین مرحله ی پروسه ی اصلاحی رسم الخط ترکمن محسوب می شوند.

گزارش جمعبندی مصوبات جلسات ۱۰ گانه ی کمیته تخصصی

زبان شناسی ترکمنی

مقدمه :

زبان ترکمنی در ایران از جمله زبان هایی است که تحت تأثیر زبان و خط رسمی کشور، برای نگارش متن از الفبای عربی - فارسی استفاده می کند. به دلیل وجود تفاوت های ماهوی در بین زبان ترکمنی و زبان فارسی، رسم الخط عربی- فارسی موجود بر قامت زبان ترکمنی راست نمی آید. از این روی در طول قرون متمادی بعد از اسلام متن های ترکمنی که با خط عربی-فارسی نوشته می شد دارای اشکالات عدیده ی نگارشی بوده اند. به دلیل نبود نشانه های گرافیکی ویژه ی زبان ترکمنی در این خط، املائی کلمات با سلیقه کاتبان رقم می خورد و چنانچه نظمی هم اگر می بود جوابگوی پیچیده گی های فونوتیکی زبان ترکمنی نبود.

«نوشتار» ترکمنی قرن ها اسپر این «نقص بنیادی»، دچار تشتمت، پراکنده گی و ناهمسانی بود. از دهه های ابتدایی قرن بیستم ادیبان ترکمن در ترکمنستان به فکر چاره جویی برآمدند و تلاش هایی نیز در این راه صورت گرفت که با تغییر الفباء عربی- فارسی به لاتین در ترکمنستان معضل خود بخود حل شد. در ایران امام معضل همچنان

ادامه داشت. دهه پنجاه شروع طرح مسئله ی اصلاح رسم الخط ترکمنی در میان جمعی از فعالین فرهنگی ترکمن بود. این ایده مخصوصاً در فردای پیروزی انقلاب اسلامی ایران مادیت پیدا کرد و فعالین فرهنگی و زبانشناسان ترکمنی در این مسیر به حرکت درآمدند. کلاسها و جلسات متعدد بالاخره به نتایجی دست پیدا کرد. چاپ دفتر شعر شاعر غار اسیدلی بانام «آدام وه دونیا» حاصل این فرآیند بود. دهه ی هفتاد مجدداً با تلاش جمعی از فعالان و صاحب نظران زبانشناسی ترکمنی حرکت هایی برای به سامان کردن امر رسم الخط ترکمنی انجام گرفت که نهایتاً به انتشار «جزوه ی پیشنهادی رسم الخط ترکمنی» انجامید. سیاست های فرهنگی نظام جمهوری اسلامی در بعد از مقطع ۱۵ خرداد ۱۳۷۶ موجی را ایجاد کرد که یکی از دستاوردهای آن طرح مجدد بحث «اصلاح رسم الخط ترکمنی» بود. اما این بار شرائط فرهنگی جامعه و روند روبه رشد فعالیت های فرهنگی ترکمنی ضرورت وجود یک رسم الخط واحد را در بین فعالان فرهنگی ترکمن بیش از هر زمان دیگر به رخ می کشید. در چنین شرائطی و در پاسخ به نیاز فرهنگی جامعه، جمعیت فرهنگی هنری مختموقلی کلالة با هدف تکمیل «راه طی شده» پیشین، ادامه ی راه را بر عهده گرفت و پس از ماه ها بحث کارشناسی در این زمینه بالاخره در مهرماه ۱۳۸۲ کتابچه «رسم الخط

پیشنهادی زبان ترکمنی « با الفبای عربی-فارسی را تنظیم کرد. این جزوه در تیراژ محدود استثنائاً بین فعالین و صاحب نظران زبانشناسی ترکمن توزیع شد. در جزوه توزیعی تقاضای شد که در یک فرصت زمانی تعیین شده صاحب نظران زبان ترکمنی در زمینه رسم الخط عربی-فارسی پیشنهادات خود را کتباً ارائه دهند. پس از دریافت پیشنهادات و بررسی آنها طبق برنامه ریزی های اعلان شده زمینه های برگزاری سمینار رسم الخط ترکمنی ابتدا در کلاله و سپس در بندر ترکمن تدارک دیده شد. دو سمینار کلاله و بندر ترکمن با حضور و مشارکت صاحب نظران و کارشناسان زبان ترکمن در پایان نشست های خود به توافقات مفیدی در زمینه رسم الخط ترکمنی نائل آمد که پس از جمع بندی نهایی در قالب کتابچه رسم الخط ترکمن وقواعد نوشتاری آن مصوبات دو سمینار را شامل می شد. پس از انتشار کتابچه ی «رسم الخط رسمی زبان ترکمنی و بعض قواعد نوشتاری آن مصوبه ی سمینارهای کلاله و بندر ترکمن در مهرماه ۱۳۸۳» نظرات و دیدگاه های مختلفی در این موضوع ابراز شد. طوری که اجرایی کردن مصوبات و کاربردی کردن رسم الخط مصوب در مطبوعات و مطبوعه ها چندان موفقیت آمیز نبود. لذا چندگانه گی نوشتاری در محصولات فرهنگی ترکمن همچنان به حیات خود ادامه

می داد. «ضرورت و نیاز زمانه» اما بار دیگر خود را به اذهان نخبه گان فرهنگی تحمیل کرد. بار دیگر مسئله رسم الخط واحد به عنوان یک مسئله مبرم در میان فعالین فرهنگی مطرح شد.

با استقبال از پیشنهاد آقای محمد قجقی مبنی بر ضرورت طرح مجدد بحث، «بنیاد مختومقلی فراغی» و «انجمن شعروادب ترکمنی میراث گنبد کاووس» در تلاش برای یافتن راه حل موضوع پیشقدم شدند. بعد از تشکیل چند جلسه در این خصوص که وسیله ی «بنیاد» و «میراث» از جمله در آرامگاه مختومقلی فراغی و کتابخانه عمومی گنبد برگزار گردید، گام بعدی صورت سازمان یافته تری پیدا کرد و در جلسه «کمیته هماهنگی جمعیت های فرهنگی ترکمن» که در تاریخ ۸۶/۱۰/۱۶ با حضور نمایندگان جمعیت های فرهنگی ترکمن تشکیل شد، اولین موضوع در دستور کار جلسه ، بررسی رسم الخط ترکمنی بود که در این رابطه نماینده گان انجمن ها موافقت کردند «کمیته تخصصی بررسی پیشنهادات رسم الخط ترکمنی با مشارکت نماینده گان جمعیت ها و صاحب نظران مناطق مختلف» تشکیل شده و موضوع در این قالب وطی نشست های منظم پیگیری شود. در اجرای مصوبه ی «کمیته هماهنگی جمعیت های فرهنگی ترکمن صحرا» کمیته تخصصی بررسی رسم الخط ترکمنی طبق مدارک موجود اولین جلسه خود را در تاریخ ۱۳۸۶/۱۱/۱۲ در محل بنیاد گنبد کاووس

آغاز کرد و تا تاریخ ۱۳۸۸/۳/۲۹ جمعاً طی ۱۰ جلسه، نشست تخصصی خود را برگزار نمود.

خوشبختانه انجمن ها و جمعیت های فرهنگی ادبی ترکمن صحرا با درک درست از ضرورت کار رسم الخط و با اراده ی معطوف به مشارکت جدی در حل مسئله در تمامی جلسات دهگانه ی کمیته فوق نماینده گان خود را گسیل داشتند و نماینده گان انجمن ها نیز فعالانه و با انگیزه ی بالا بحث ها و مذاکرات جلسات را پیش بردند. جمعیت چاوش ترکمن صحرا از بندر ترکمن، نماینده گان فرهنگی سیمین شهر، انجمن ادبی آق قلا، انجمن شعرو ادب میراث گنبد، بنیاد مختومقلی فراغی گنبد کاووس و جمعیت فرهنگی هنری مختومقلی کلاله، نهادهای فرهنگی ادبی شرکت کننده در این جلسات بودند. کمیته طبق توافق بعمل آمده مباحث اساسی مربوط به رسم الخط زبان ترکمنی را که در کتابچه مصوب سمینارها ذکر گردیده است مجدداً به بحث و بررسی گذاشت و هر بار مصوبات خود را طی صورتجلسه ای مکتوب کرد. کمیته در دهمین نشست خود موفق شد تمامی مباحث مطروحه در کتابچه را مجدداً مورد بررسی قرار داده و به توافقاتی نائل آمد.

کمیته در «نشست» های دهگانه خود ضمن حفظ نگاه اصلاحی به مصوبات سمینارهای پیشین، درمباحث تخصصی پایه کار را بردواصل ذیل قرارداد:

۱- با هدف ایجاد سهولت در زمینه ی استفاده از کامپیوتر در تایپ متن های ترکمنی، کمیته توافق کرد که در تعیین نشانه های دیاکرتیکی واج ها از امکانات عیناً موجود صفحه کلید رایانه بیشترین بهره را ببرد. بطوری که با کمترین مشکل و درروندی سهل و آسان امکان تایپ و چاپ متن با امکانات حداقلی وبدون نیازه نصب نرم افزارهای کمکی برای کاربران میسر گردد.

۲- با هدف احترام به دستاوردهای زبانشناسان ترکمن وبه منظور جلوگیری از بروز دوگانه گی در املا ی کلمات در زمینه ی قواعد نگارشی مربوط به هماهنگی واکه های گردوهمخوان های قرینه، «کمیته» به اتفاق آراء قواعد نگارشی ترکمنستان را در این موضوعات معتبر وقابل اجرا دانست.

لذا در اجرای دورویکرد یادشده «کمیته» در موارد ذیل تغییرات واصطلاحاتی در مصوبات سمینارهای پیشین صورت داد که اهم آنها به قرار ذیل است:

۱- تغییر نشانه ی دیاکرتیکی در واکه ی / y / که در کتابچه ی مصوبات با نشانه / ^ / نمایش داده شده بود.

۲- تغییر نشانه ی دیاکرتیکی در واکه ی / Ä / و چگونگی املاى آن در حالات مختلف کلمه. این واکه در کتاچه مصوبات با نشانه های دیاکرتیکی / Ä / / _ / نمایش داده شده بود.

۳- تغییر در قواعد املاى واکه ی / E / | | با توجه به جایگاه آن در بخش های مختلف کلمه که توضیحات مشروح در خصوص این موارد در بخش های مربوط خواهد آمد.

در پایان نیز به یکی از اعضاء مأموریت داده شد کلیه مصوبات و توافقات ثبت شده در قالب یک مجموعه مدون تنظیم گردد تا طی یک نشست جداگانه ، کارشناسان عضو کمیته بتوانند آخرین بازبینی ها و بررسی های خود را روی «مصوبات» ده جلسه به انجام برسانند و از این طریق آنها را به تصویب نهایی رسانده جهت ارائه به سمینار سوم تمهیدات لازمه را تدارک ببینند.

شرح مصوبات جلسات کمیته

کمیته در اولین نشست خود ضمن اعلام موافقت با کلیات مباحث و نقطه نظرات مطروحه در کتابچه و مصوبات آن، وقت و انرژی خود را صرفاً روی بعض مباحث بحث انگیز و اختلافی متمرکز کرده و تلاش داشت که در این «موارد» مشخص به توافق اصولی برسد. روش کارنیز به این شکل بود که همین «موارد اختلافی» در هر جلسه به ترتیب مضبوط در کتابچه به بحث و بررسی گذاشته می شد. نقطه نظرات کارشناسی ارائه می شد و نهایتاً به یک جمع بندی در همان مورد مشخص رسیده می شد و تحت عنوان «مصوبه و توافق جمعی» یادداشت می شد. یادآور می شود که جلسه اول طبق صورتجلسه موجود مصوبه ای نداشته و صرفاً به بیان نقطه نظرات کارشناسانه سپری شده است. از دومین جلسه نیز متأسفانه صورتجلسه ای موجود نبود. چهارمین جلسه نیز مصوبه ای نداشته است. لذا از صورتجلسه سومین نشست کمیته مصوبات به تفکیک جلسات ذیلاً گزارش می شود:

اهمّ مصوبات سومین نشست کمیته تخصصی:

زمان ۸۷/۳/۳۱. مکان بنیاد مخطومقلی فراغی گنبد کاووس.
 * توافق کلیه اعضای کمیته با در اولویت قراردادن استفاده از امکانات عیناً موجود در صفحه کلید رایانه به عنوان اساس کار.

- * توافق کلیه اعضاء کمیته با نحوه کاربرد همخوان های غ . ق . ه .
 خ . ح مطابق مصوبات کتابچه .
- * توافق کلیه اعضاء با حذف نشانه (اَ) برای معادل واکه (Á). و
 تصویب نشانه (اُ) در ابتدا و نشانه _ در وسط کلمات.
- * توافق اکثریت اعضاء روی نشانه های گرافیکی ذیل :

نشانه (اِ) برای صدای y (I)

نشانه (او) برای صدای u

نشانه (اُو) برای صدای o

نشانه (اوْ) برای صدای ū

أهمّ مصوّبات پنجمین نشست کمیته تخصصی:

- زمان ۸۷/۹/۱ - مکان دفتر بنیاد مختومقلی فراغی گنبد کاووس.
- در این جلسه واکه (E) و نشانه معادل آن در الفبای عربی -
 فارسی مورد بررسی قرار گرفت. مصوبه ای نداشت ولی اعضاء نقطه
 نظرات خود را مبسوط بیان کردند. ادامه بحث در این خصوص به
 جلسه آتی موکول شد.

اهمّ مصوّبات ششمین نشست کمیته تخصصی:

زمان ۸۷/۱۱/۴ - مکان دفتر بنیاد مختومقلی فراغی گنبد کاوس.
در این جلسه بحث حول واکه (E) و مسائل املائی مرتبط با
آن ادامه یافت که نهایتاً اعضاء بر موارد ذیل صحّه گذاشتند وبه
تصویب رساندند:

- ۱- * دربخش اول کلمه به شکل ا نوشته می شود مثل : اِل
- ۲- * دربخش اول کلمه وصدای دوم با کسره نمایش داده می شود: مین
- ۳- * در کلمات دوبخشی دربخش دوم (هجای بسته) بصورت
کسره — نمایش داده می شود: گوژل
- ۴- * در هجای بازبخش دوم بصورت ه - نوشته می شود: دیره ، سیره . ترنه .
- ۵- * در کلمات بایش از دوسیلاب ، چنانچه هجای دوم هجای باز
باشد، صدای E با شکل نوشتاری ه - نشان داده خواهد شد: گوژه لیم
تبصره ۵ : این قاعده شامل کلمات ساده وپسوند دار هر دو خواهد شد.

مثال از کلمات ساده : چله کن . کومه لک . تگه لک

برمه گی	برمک	← مثال از کلمات پسوند دار:
گوژه لیم	گوژل	←
گوژمه گی	گوژرمک	←

۶- * قبل از همخوان های / ی / - / و / ، واکه ی / E / مؤکداً بصورت نشانه ی — نمایش داده خواهد شد:

سیرک . چینه مک . گونی . درنگو .

تبصره ۶ : بدین ترتیب مصوبه ی با شماره ۴-۵ مضبوط در کتابچه رسم الخط کأن لم یکن می شود.

* همخوان های قرینه (آچئق - دئئق):

بعد از تبادل نظر جمعی به اتفاق آراء، تصویب گردید که در این موضوع طبق قواعد گراماتیکی و نوشتاری معمول در ترکمنستان عمل گردد.

بنابراین مصوبه ی کتابچه در این موضوع اصلاح گردید.

أهمّ مصوّبات هفتمین نشست تخصصی کمیته:

زمان ۸۷/۱۲/۶ . مکان: دفتر بنیاد مخطومقلی فراغی گنبد کاووس.

موضوع : کلمات دخیل

* پس از بحث و تبادل نظر نهایتاً با اضافه کردن یک بند به بندهای سه گانه ی مذکور در کتابچه با مضمون ذیل موافقت شد.

بند د : کلمات واصطلاحات مقدسه (الله ، پیامبران ، خلفای راشدین ، امامان ، کتب مقدسه و . .) به شکل رایج در نوشتار زبان فارسی نوشته می شود.

* بحث مربوط به واکه ی ا (E) کلاً حذف می شود.
* قواعد املائی مربوط به واو معدوله، علامت تشدید (ـّ) ، تنوین و کلمات بین المللی طبق مصوّبات کتابچه عمل خواهد شد.

أهمّ مصوّبات هشتمین نشست تخصصی کمیته:

زمان ۸۷/۱۲/۲۵ - مکان: دفتر بنیاد مختومقلی فراغی گنبد کاووس
موضوع: قانون هماهنگی اصوات وقواعد نوشتاری آن.
* باتفاق آرا تصویب شد که نگارش کلمات در قانون هماهنگی اصوات مرتبط با واکه های گرد، طبق قواعد نگارش ترکمنستان نوشته شود.

أهمّ مصوّبات نهمین نشست تخصصی کمیته:

زمان ۸۸/۱/۲۸ . مکان: دفتر بنیاد مختومقلی فراغی گنبد کاووس.
موضوع: املائی پسوندها
* چنانچه حرف پایانی کلمه اصلی با حرف اول پسوند یکی باشد، ایند وجدا نوشته می شود:

گۆل لر، ایل لی ، آل لی - بل لی -

* پسوند جمع لر، لار همیشه جدا نوشته می شود.

مصوبه‌ی دهمین نشست تخصصی کمیته:

زمان ۸۸/۳/۲۹ مکان: دفتر بنیاد مخطومقلی فراغی گنبد کاووس.
 موضوع: بررسی و تصویب نهایی جمعبندی مصوبات نشست های کمیته.
 کمیته با مطالعه و بررسی گزارش جمعبندی مصوبات نشست های خود با توافق آرا، جمعبندی مصوبات خود را مورد تأیید و تصویب نهایی قرارداد. مقرر شد گزارش کاملی از مصوبات و موضوعات مرتبط با رسم الخط تنظیم گردد تا پس از امضاء و تکثیر وسیله انجمن ها و جمعیت های فرهنگی- ادبی عضو کمیته جهت مطالعه و بررسی و ارائه دیدگاه ها و نقطه نظرات در اختیار کارشناسان و صاحب نظران زبان شناس ترکمن قراردادده شود.

کوتاه درباره‌ی «واج» و «همخوان‌های ترکمنی» و «هجا»

واج چیست؟

تعریف واج (phonem)

واج کوچکترین واحد در دستگاه صوتی زبان است که نقش ومعنی مستقل دستوری ندارد. به بیان دیگر آن واحد صوتی که بتواند بین کلمات یک زبان تمایز معنایی ایجاد کند. واج یا phonem نامیده می‌شود. واج صورت ملفوظ حرف است و حرف صورت مکتوب واج است.

نباید واج را با حرف اشتباه گرفت. چرا که :

همیشه تعداد واج‌های یک زبان با تعداد حروف الفبای آن زبان یکسان نیست. واج‌هایی وجود دارند که شکل مکتوب آنها دو ویاسه جور است. مثل واج «S» که در زبان عربی به سه شکل ث، س، ص نوشته می‌شود. برعکس حروفی وجود دارند که بیانگر دو «واج» هستند مثل حرف «گ / g» که در زبان ترکمنی بیانگر دو واج می‌باشد، مثلاً در کلمات «گِل / gel» و «ایگ / ig».

صامت‌ها «همخوان‌ها»:

تعداد حروف صامت «همخوان» در دستگاه صوتی زبان ترکمنی ۲۴ است. منهای صامت‌های دخیل (مختص کلمات عربی) که در این بحث مدنظر نیست.

هریک از حروف ۲۴ گانه ی صامت ترکمنی ویژه گی‌هایی دارند که باختصار شرح داده می‌شود:

صامت‌های ترکمنی در تقسیم بندی اولیه واز جهت امکان هم‌نشینی بایکدیگر وبا مصوت‌ها «واکه‌ها» به سه گروه تقسیم می‌شوند:

۱- صامت‌های خشن

۲- صامت‌های نازک

۳- صامت‌های خنثی.

۱. صامت‌های خشن عبارتند از: ق / غ / خ

خصوصیت اصلی این صامت‌ها این است که به هیچ وجه با صامت‌های نازک و مصوت‌های نازک هم‌نشینی ندارند. یعنی در دستگاه واژگانی زبان ترکمنی جز در موارد بسیار نادر هیچ تکواژ ویا واژه‌ای را نمی‌توان سراغ گرفت که مثلاً شامل چهار واج بوده وفضلاً دو واج آن از صامت‌های خشن ویک واج آن از مصوت‌های نازک ویک واج از صامت‌های نازک باشد.

آگاهی نسبت به این خصوصیت ضمن اینکه به واج آرایبی ما کمک می کند ضمناً را یاری می دهد که با استفاده از این قاعده هم نشینی واج ها بتوانیم کلمات دخیل را از غیر دخیل به آسانی تشخیص دهیم .

۲. صامت های نازک که عبارت هستند از : ک / گ .

واج «گ» دارای دو صورت نرم و سایشی است در کلماتی نظیر گوک / gök و بگ / beg . که بایک نشانه حرفی /گ/ نمایش داده می شود .
به بیان دیگر واج فوق در ابتدای کلمات صدایی شبیه صدای «گ» در زبان فارسی را دارد و در وسط و انتهای کلمات صدایی سایشی دارد .

۳. صامت های خنثی :

تعداد صامت های خنثی ۱۹ است ، به شرح ذیل :
ب / پ / ت / ج / ا / چ / د / ر / ز / ژ / س / ش / ف / ل / م / ن / و / ه / ای / انگ
بیشترین تعداد واج های صامت زبان ترکمنی در این مجموعه گردآمده اند و خصوصیت آنها از جهت امکان هم نشینی متنوع است .

یعنی هریک از واج های صامت خنثی با تمامی واجهای صامت
ومصوّت اعم از خشن ونازک می تواند هم نشینی کند واین واج ها
ازاین نظر محدودیتی ندارند.

مثال : بار/ بجر/ دینگله/ غومپار/ گلدی/ مارال / مِرت / ...

سه همخوان خنثای س / ز/ و در زبان ترکمنی ازآوایی به
غیر ازآوای شناخته شده ی آن ها در زبان فارسی برخوردار هستند.
تلفّظ ترکمنی آنها با آوایی شبیه تلفّظ حروف ث/ض/ و در زبان
عربی صورت می گیرد. مثال از هر یک : سوو / بزِگِک / آوی /

صامت ها را ازجهت نقش آنها درکلمه سازی می توان به
دوبخش ۱. همخوان های فعّال active و ۲. همخوان های غیر فعّال
passive تقسیم کرد.

۱. همخوان های فعّال : صامت هایی هستند که دردستگاه
واژگانی زبان ترکمنی ازنظر ساخت وتنوّع تکواژ و واژگان در ابتدا،
وسط وانتهای کلمات حضور فعّال دارند .

صامت های فعّال عبارتنداز : ب / پ / ت / چ / د / س / غ /
(غیرسایشی) ق / ک / گ / (غیرسایشی) ی .

مثال : بردی/ گل / کِتک / تاپ / آق ساقغال / ...

۲. همخوان های غیر فعّال : صامت هایی هستند که دردستگاه
واژگانی زبان ترکمنی ازنظر ساخت وتنوّع تکواژها و واژگان نقش

کمتری دارند. برخی از این صامت ها مطلقاً درابتدای کلمات حضور ندارند. مثل واج های : ر/ژ/ف/غ/ (سایشی)/گ (سایشی)/نگ .
 برخی دیگر نیز در تعداد محدودی از کلمات در جای واج اول می نشینند. مثل : ج /خ /ز /ش /ل /م /ن /و /ه مثال : جوَنگَنگول /زامچا /مورت /وچِرا /...

برخی نیز در واج پایانی تکواژ و کلمات هرگز دیده نمی شوند. مثل : ه /خ .

در مجموع حروف همخوان غیرفعال در زبان ترکمنی عبارتند از: ج /خ /ر /ز /ژ /ش /غ (سایشی) /ف /گ (سایشی) /ل /م /ن /و /ه /نگ.
 بنابراین چه گفته شد در دستگاه صوتی زبان ترکمنی ۱۱ واج صامتِ فَعَال و ۱۵ واج صامتِ غَیْرِفَعَال وجود دارد. که با ۲۴ نشانه حرفی نمایش داده می شوند.

هجا

تعریف هجا: هجا از ترکیب یک مصوّت بایک یا چند صامت شکل می گیرد- حداقل یک مصوّت و یک صامت - و وجود یک مصوّت در یک هجا الزامی است. بنابراین در یک کلمه تعداد هجاها برابر با تعداد مصوّت های آن کلمه است.

۲. کلمات یک هجایی که از یک صامت و یک مصوّت بلند و یک صامت تشکیل شده است :

داش (سنگ) / $da\dot{s} :cvc$

۳. کلمات یک هجایی که از یک صامت و یک مصوّت کوتاه و یک صامت تشکیل شده است :

داش (دور ، بعید) / $da\dot{s} :cvc$

۴. کلمات یک هجایی که از یک صامت و یک مصوّت کوتاه و دو صامت تشکیل شده است :

غورت (کشک) / $gurt :cvcc$

۵. کلمات یک هجایی که از یک صامت و یک مصوّت بلند و دو صامت تشکیل شده است :

غورت (گُرگ) / $gurt :cvcc$

بنابراین هجاهای ترکمنی جمعاً ۹ / نه گونه است که چهار گونه‌ی آن با مصوّت و پنج گونه‌ی آن با صامت آغاز می شود . بررسی بیشتر در ساختمان هجاهای فوق نکات ذیل را روشن می کند:

۱. در هر هجا وجود یک واج مصوّت الزامی است .
۲. هجاهای ترکمنی کمتر با واج مصوّت و بیشتر با واج صامت آغاز می شوند.

۳. بلند و کوتاه بودن مصوّت در تنوع ترکیب هجاها و معنای کلمات نقش تعیین کننده دارد.
۴. در هر هجا حداقل یک واج مصوّت و یک تا سه واج صامت وجود دارد.
۵. در گروه «ب» چون هجاها با واج صامت شروع می شوند لذا تعداد هجاها بیشتر است .
- عکس قضیه نیز صادق است زیرا در جدول « الف » هجاها با مصوّت آغاز شده اند لذا تعداد آنها کمتر است . در واقع کشش نهایی جدول « الف » با توجه به این که شروع هجا با واج مصوّت بوده است همان چهار شکل است و هیچگونه امکان افزایش آن در زبان ترکمنی وجود ندارد.
- کشش نهایی جدول «ب» نیز با توجه به شروع هجا با واج صامت تعداد ۵ است که حد نهایی هجاهایی است که با صامت شروع می شوند و طبیعت زبان ترکمنی طوری است که امکان هیچگونه افزایشی وجود ندارد.
۶. هر هجا حداکثر به دو واج صامت ختم می شود و بیشتر از آن ممکن نیست.
۷. کوتاه و بلند بودن واج مصوّت در هجا در تمایز معنایی تکواژهای جفت کمینه (قرینه) نقش متمیز دارد.

نگاه کنید به مثال های ردیف ۲، ۳، ۴، ۵ از گروه «ب».

نمایش الگوی هجای زبان ترکمنی به قرار ذیل است:

(C), (C), (CV), (VC)

توضیح اینکه ما مختاریم هجای خود را با واج مصوّت آغاز کنیم یا واج صامت؛ ولی درواج دوم لزوماً می‌بایستی واج متقابل را برگزینیم. یعنی اینکه چنانچه واج آغازین را مصوّت انتخاب کرده باشیم لاجرم واج دوم را باید صامت برگزینیم و برعکس هرگاه هجای خود را با واج صامت آغاز کنیم واج بعدی لزوماً می‌بایستی مصوّت باشد و لاجرم واج های سوم و چهارم نیز حتماً صامت خواهند بود.

هجای باز و هجای بسته :

هجاها را برحسب نوع واج انتهایی آنها بر دوگونه تقسیم می کنند :

۱. هجای باز (آچئق) ۲. هجای بسته (دئمئق) .
۱. هجای باز (آچئق) : هجایی است که واج انتهایی آن مصوّت باشد مثل: بو، شو، چی، لی،
۲. هجای بسته (دئمئق) : هجایی است که واج انتهایی آن صامت باشد مثل : آق، دیل، غوش،

الفبای رسمی زبان ترکمنی

رسم الخط مورد استفاده ی ترکمن های ایران در کتابت زبان ترکمنی، رسم الخط مقتبس از حروف هجای عربی - فارسی خواهد بود. برای اساس دستگاه صوتی زبان ترکمنی دارای ۳۵ واج همخوان است که با استفاده از حروف هجای عربی-فارسی و علائم گرافیکی با ۳۳ حرف نشان داده می شود. زیرا از دو نشانه ی حرفی «غ» و «گ» برای بیان ۴ واج استفاده می شود.

علاوه بر این برای املا ی کلمات دخیل عربی- فارسی که در زبان ترکمنی مورد استفاده دارند تعداد ۸ حرف نیز به عاریه گرفته شده است. بنابراین مجموع حروف الفبای ترکمنی - بر اساس گرافیک عربی، فارسی - ۴۱ حرف است که مشتمل بر سه گروه الفبایی می باشد:

الف (گروه اول تحت عنوان همخوان های ترکمنی مقتبس از الفبای فارسی - عربی به تعداد ۲۴ حرف

ب (گروه دوم تحت عنوان واکه های نه گانه به تعداد ۹ واکه

ج (گروه سوم تحت عنوان همخوان های دخیل به تعداد ۸ حرف که جمعاً به تعداد ۴۱ حرف کل الفبای ترکمنی را تشکیل می دهند.

جدول نمایش حروف الفبای زبان ترکمنی جدول شماره (۱)

آوانگاری	سیریلیک	لاتین	همخوان‌های ترکمنی	رردیف
B	Б	B	ب ب	۱
P	П	P	پ پ	۲
T	T	T	ت ت	۳
J	Ж	J	ج ج	۴
Č	Ч	ç	چ چ	۵
X	X	H	خ خ	۶
D	Д	D	د	۷
R	P	R	ر	۸
Z	З	Z	ز	۹
Ž	Ж	Ž	ژ	۱۰
S	C	S	س س	۱۱
Š	Ш	Ş	ش ش	۱۲
r	Г	G	غ غ غ	۱۳
F	Ф	F	ف ف	۱۴
Q	K	K	ق ق	۱۵
K	K	K	ک ک	۱۶
G	Г	G	گ گ	۱۷
L	Л	L	ل ل	۱۸
M	M	M	م م	۱۹
N	Н	N	ن ن	۲۰
V	B	W	و	۲۱
H	X	H	ه ه	۲۲
Y	Й	Ý	ی ی	۲۳
B	H	Ñ	نگ نگ	۲۴

جدول ۲:

ردیف	واکه های نه گانه	لاتین ترکمستان	سیریلیک	آوانگاری بین المللی
۱	آ - ا	A	A	Ā
۲	اَ	Ä	Ә	A
۳	ائ ئ	Y	Ы	I
۴	ای بی	I	И	i
۵	اِ ه.ه.	E	E	e
۶	او و	U	У	u
۷	اوؤ	Ü	Ү	ü
۸	اؤؤ	O	O	o
۹	اؤؤ	Ö	Ө	ö

جدول ۳:

ردیف	همخوان های دخیل	لاتین ترکمستان	سیریلیک	آوانگاری بین المللی
۱	ث ث	S	C	θ
۲	ح	H	X	H
۳	ص ص	S	C	Ş
۴	ض ض	Z	З	d
۵	ط	T	T	T
۶	ظ	Z	З	Z
۷	ع			« »
۸	ذ	Z	З	ö

واکه ها:

همانطور که در جدول شماره ۱ مشاهده کردیم، دستگاه صوتی زبان ترکمنی دارای ۹ واکه است. این مصوّت هابدون در نظر گرفتن بلندی و کوتاهی عبارتند از: آ. ا. اء. اِ. او. او. او. او. او. او. ذیلاً اشکال و اسلوب نوشتاری هر یک از آنها را در داخل کلمه توضیح می دهیم: داخل پرانتز معادل لاتین ترکمنستان آورده شده است.

۱- مصوّت آ. ا. (A) :

این مصوّت معادل صدای « آ » در زبان فارسی بوده و در ابتدای کلمه به شکل آ (با کلاه) آمده و در وسط و انتهای کلمات نیز به شکل « ا » می آید. مثال :

آت (اسب). آد (نام). آتا (پدر بزرگ). تام (ساختمان). بال (عسل). غارا (رنگ سیاه).

توضیح اینکه مصوّت « آ » در کلمات « آد » و « تام » به شکل بلند و در کلمات « آت » و « بال » به شکل کوتاه ادا می شوند.

۲- مصوّت أ. ـَ (Ä) :

این مصوّت در ابتدا، وسط و انتهای کلمات آمده و به شکل بلند تلفظ می شود. مثال:

أدیک (چکمه). کأدی (کدو). دؤنیاً (دنیا) در برخی کلمات ترکیبی ترکمنی این صدا به شکل کوتاه ادا می شود.

شکل نوشتاری آن نیز «أ» است. مثال :

أکیت (ببر، امر به بردن)، آپر (بده)، أکیل (بیاور).

واژه‌های فوق به ترتیب از ترکیبات کلمات (آلئپ گیت)، (آلئپ بر)، و (آلئپ گل) ساخته شده است. صورت املائی این صدا در کلمات دخیل به دوشکل « أ ـَ » خواهد بود. مثال:

أنتیک (جالب)، أهلی (عموم)، أهنگ (ریتم). سَحر. صَحر. شَهر.

۳- مصوّت ائ. ـُ (Y) :

این صدا نیز دارای سه شکل نوشتاری است. در ابتدای کلمه به شکل « ائ » در وسط به شکل « ـُ » و در انتهای کلمه به شکل «ئ» نوشته می شود. این صدا دارای دو تلفظ بلند و کوتاه است که از نظر املائی هر دو به شکل واحد نوشته می شود.

مثال از صدای بلند:

ائز (عقب). ائسغاماق (بوییدن). غئز (دختر). دئز (زانو)

مثال از صدای کوتاه:

ائسسی (گرما). ائزغار (رطوبت). ائسغنن (توان). غئرعئ (باز،
پرنده شکاری).

درانتهای کلمه:

غاررئ (پیر). سارئ (رنگ زرد). دورئ (زالال). آرئ (زنبور)

۴- مصوّت اِپ. پ. ی (I):

این صدا معادل صدای اول کلمه « این » در زبان فارسی است
دارای سه شکل نوشتاری است. درابتدای کلمه به شکل « اِپ »
دروسط به شکل « پِ » و درانتهای به شکل « یِ » نوشته می شود. این
صدا نیز دارای دو تلفظ بلند و کوتاه است که از نظر املائی هردو به
شکل واحد نوشته می شود.

مثال : از صدای بلند:

ایل (مردم، ایل) این (بدن، هیکل). بیل (کمر). بیز (پارچه).

مثال از صدای کوتاه:

ایچ (داخل ، درون). ایکی (عدد دو). دیل (زبان).

درانتهای کلمه:

ایری (درشت). دری (پوست). سرگی (نمایشگاه). کرکی (تیشه).

۶- مصوّت او . و (u):

این مصوّت معادل صدای ضمیر او در زبان فارسی است که در ابتدای کلمه به شکل « او » و در وسط کلمه به شکل « و » نوشته خواهد شد. تلفظ این صدا نیز به دو صورت بلند و کوتاه شنیده می شود ولی از نظر املائی به یک شکل نوشته می شود.

مثال: از صدای بلند: اون (آرد). دوز (نمک). بوز (بخ). غوری (خشک).
مثال از صدای کوتاه: اولی (برزگ). دور (بایست). غوش (پرنده).
غوزی (بره گوسفند).

۷- مصوّت او . و (Ü):

این مصوّت معادلی در زبان عربی و فارسی ندارد، دارای دو شکل نوشتاری است. در ابتدای کلمه به شکل « او » و در وسط به شکل « و » نوشته شده و در انتهای کلمه نیز دیده نمی شود. تلفظ این صدا به دو صورت بلند و کوتاه شنیده می شود.

در تلفظ بلند در نوشتار املائی بعد از علامت « او »، « و » ازواج « پ » نیز استفاده خواهد شد.

مثال از صدای بلند: اوین (آوا، صدا)، اویرمک (پارس کردن)،
دوین (دیروز)، سویری (دراز کشیده).

مثال از صدای کوتاه: گون (خورشید)، سووری (گله چاربا)،
اوچ (عدد سه)، اوست (فوق، بالا).

۸- مصوّت اوُ . وُ (O):

این مصوّت معادل صدای (O) در الفبای لاتین است. دارای دوشکل نوشتاری است. در ابتدای کلمه به شکل «اوُ» و در وسط به شکل «وُ» نوشته می شود و در انتهای کلمه نیز دیده نمی شود. تلفظ این صدا نیز به دو صورت بلند و کوتاه شنیده می شود، ولی از نظر املائی به یک شکل نوشته می شود:

مثال از صدای بلند: اوُن (عدد ده). اوُی (گودال). دوُن (لباس ملی ترکمن). غُوم (موج).
 مثال از صدای کوتاه: توُپ (توپ). توُی (جشن عروسی). اوُت (علف سبز). اوُق (تیر). بوُی (قد، طول).

۹- مصوّت اوُ . وُ (Ö):

این مصوّت معادلی در زبان عربی - فارسی ندارد. دارای دوشکل نوشتاری است. در ابتدای کلمه به شکل «اوُ» و در وسط به شکل «وُ» نوشته شده و در انتهای کلمه نیز دیده نمی شود. تلفظ این صدا نیز به دو صورت کوتاه و بلند شنیده می شود ولی از نظر املائی به یک شکل نوشته می شود.

مثال از صدای بلند: اوُل (خیس، تر)، گوُک (سبز، آبی آسمان)، بوُری (گرگ)
 مثال از صدای کوتاه: اوُی (خانه)، اوُکجه (پاشنه)، سوُز (سخن، کلمه)، کوُلگه (سایه).

همخوان ها:

همخوان ها در الفبای ترکمنی به تعداد ۳۲ حرف است. همانگونه که در جدول شماره ۱ نیز نمایش داده شده است، تعداد ۲۴ حرف همخوان های اصلی و در جدول شماره ۳ تعداد ۸ حرف همخوان های عربی-فارسی است که در الفبای ترکمنی موجود نبوده ولی به منظور نوشتار واژه گان دخیل عربی-فارسی مورد استفاده دارند. بلحاظ مباحث گرامری زبان ترکمنی، گروه الفبایی اخیر نقشی ندارند، اما گروه اول که شامل ۲۴ حرف می شود دارای مباحثی چند است که ذیلا به اختصار توضیح داده می شود:

۱- صامت «ق»:

واجی انسدادی - نرمکامی است و در زبان فارسی رسمی معادل نداشته و تلفظ آن همانند تلفظ حرف «ق» در کلمه عربی «قال» است. مثال قاقا (پدربزرگ). آق (رنگ سفید). چاقی (چاقو)

۲- صامت «گ»:

در ابتدای کلمه تلفظی شبیه معادل فارسی خود دارد، و واجی انسدادی کامی است. مثل گؤل (گُل)، گِل (بیا)، گامی (کشتی) در وسط و انتهای کلمه به صورت سایشی - کامی بوده و تلفظ صحیح آن

در کلماتی نظیر: چیگ(خام). بگ (بیگ) برگ (بدھی). بگنچ (شادی و سرور)، قابل مشاهده است.

۳- صامت « غ »:

درابتدای کلمه تلفظی شبیه معادل فارسی خود دارد، و واجی انسدادی - کامی است. مثل:

غان (خون). غنلئچ (شمشیر). غُول (بازو).

دروسط وانتهای کلمه واجی انسدادی - سایشی بوده و تلفظ صحیح آن درکلمات ذیل است:

داغ (کوه). آغئ (نوحه، سوگ). بوغ (بخار). تاغان(سه پایه دیگ). چاغا (کودک). ائغال (رطوبت).

۴- صامت « نگ »:

این صامت مختص زبان ترکمنی بوده واصطلاحاً در قرائت عربی به «نون غنه» معروف است. واجی خیشومی است. درابتدای کلمه دیده نمی شود فقط دروسط وانتهای کلمات می آید.

تلفظ صحیح آن درکلماتی مثل: دانگ(سحر).اؤنگ (قبل، جلو). گنگ (شگفت). مینگلی(نام دختران). تانگری (خداوند).

کلمات دخیل (آلتنما سوژلر):

کلیه‌ی زبان های زنده ی دنیا در تعامل با هم به تناسب نیاز خود، لغاتی را از یکدیگر وام می گیرند. زبان ترکمنی نیز از این قاعده مستثنی نبوده و به دلایلی چند و در طول زمان مجموعه ای از لغات عربی- فارسی در زبان ترکمنی وارد شده اند. اما به دلیل ویژه گی زبان شناختی، ترکمن ها این لغات وارده را عموماً با قانونمندی فونه تیکی زبان خود تلفظ می کنند و تا حدودی شکل اولیه آن را تغییر می دهند، ما برای تمایز اینگونه کلمات عربی- فارسی اصطلاح «دخیل» را بکار خواهیم برد که معادل ترکمنی آن واژه «آلتنما» می باشد. به لحاظ اسلوب نگارشی، نظر بر این است که دراملای این کلمات ساختار اصلی واجی آن ها حفظ شده، و با ملحوظ داشتن قواعد فونه تیکی زبان ترکمنی نوشته شوند، به عنوان مثال کلمه ی عربی «عالم» به معنی دانشمند به شکل «عالمم» نوشته خواهد شد.

عاشق «عاشق»، مهربان «مهربان»، صحرا «صحرا» و . . . نوشته خواهند شد. عمده ترین دلایل در گزینش این شیوه، عبارت بودند از: الف) پای بندی به ساختار اصلی کلمات در زبان فارسی و عربی و جلوگیری از اغتشاش ذهنی در زمینه مسئله اورتوگرافیک بویژه در میان نو آموزان.

ب) تقویت وجوه اشتراک آموزشی در زمینه ی اسلوب نگارشی با زبان های عربی - فارسی.

ج) مانوس بودن و پذیرفته بودن این شکل نوشتاری لغات دخیل در سلیقه ذهنی نوآموزان.

کلمات دخیل در زبان ترکمنی به جهت ساختمان به چهار گروه تقسیم می شوند:

۱- گروه کلماتی که در تداول عامه ترکمن ساخت و شکل اولیه عربی-فارسی خود را از دست داده و کاملاً در دستگاه واژه گانی ترکمن وارد شده و آن خصوصیات را اخذ کرده اند: مثل « فاجعه» که بصورت «پاجئغا» درآمده است. «مهدی» که در تلفظ ترکمنی به شکل «مأتی» درآمده است. «تعصّب» که «تأصیب» شده است. «درخواست» که «ترخوس» شده و «دست لاف» که «دسلاپ» شده است. این گروه کلمات به همان شکل ترکمنی شده ی خود نوشته خواهند شد.

۲- گروه کلماتی که در تداول عامه شکل اصلی خود را حفظ کرده ولی حداقل یک واج آن مطابق نظم آوایی زبان ترکمن تبدیل به واجی دیگر شده است:

مثل «قناعت» که «قاناغات» شده است. واج «ع» به واج «غ» تبدیل شده است. «صنعت» که «صونغات» شده است. واج «ع» به واج «غ» تبدیل شده است.

۳- گروه سوم کلماتی هستند که بدون تغییرات واجی شکل اولیه خود را حفظ کرده و فقط مصوت های ترکمنی به آن افزوده شده است. مثال: حقوق (حقوق)، کتاب (کیتاپ)، سلام (سالام)، صحرا (صحرا)، سحر (سحر).

۴- کلمات و اصطلاحات مقدسه مثل (الله، اسامی پیامبران، خلفای راشدین، امامان، کتب مقدسه و...) به شکل رایج در نوشتار زبان فارسی نوشته می شود. در بعض موارد قانون هماهنگی اصوات شامل کلمات دخیل نخواهد شد.

در کلمات غیر مشمول بند ۴ کلمات دخیل، یاء مقصوره حذف خواهد شد. مثال: حمری (حمرا).

علامت تشدید در لغات دخیل رعایت خواهد شد ولی در لغات ترکمنی استفاده نخواهد شد. درواژه گان ترکمنی واج های مشدد مکرر نوشته خواهد شد. مثال:

غارری، گوررۆنگ، ارره، واررئق...

مثال از کلمات دخیل: کذاب، جبّار، جنّگ.

تنوين :

در کتابت تركمنى علامت تنوين از كلمات دخيل حذف شده
وطبق تلفظ تركمنى آن نوشته خواهد شد. مثال :
اساساً (اساسان) ، خصوصاً (خصوصان).

كلمات بين المللى :

كلمات دخيل بين المللى نيز به همان صورت كه در زبان
تركمنى تلفظ مى شود، نوشته خواهند شد.
مثل راديو كه (اثراديا)، تئاتر كه (تبياتر)، تلويزيون كه
(تيلويزيون) و سينما (سنناما) نوشته و خوانده مى شوند.

نمونه های نظم و نشر تر کمنی

گور اوغلی دسانى

آغا یونوس هووالی غیری گتیریپ بیرغئلدان بزأپ- بسلاپ هر
 مئثغالی یۆزمۆنگ- یۆزمۆنگ باهالی داش لاردان؛ اغترمرجن لردن،
 لاغلی - یاقوت دان، آلتن - کۆمۆش دن ایکی خورجونى دؤلدوردی.
 اغزئنى غایئم باغلاپ اؤز زرلى گييم لرینی آلئپ، آینا داراغئنى
 هم بوقجا سالئپ، هووالی غئرئنگ سئرئئنا بؤکدۆریپ آتا مۆندی- ده
 گؤراوغلی بگ بیلن غوشولئپ گیدیبردی . اهلی کینیزلری نینگ
 ایچیندن گؤل شیرینی سایللاپ آلئپ اونی هم بیراتی بزأپ
 مۆندۆردی، گرگ زات لارئنى آتئنگ سئرئئنا بؤکدۆردی.

یوسوپ - آخمت دسانى

بیزهم قاپئرلارغا بندى بولوپ دؤشۆپ، زئندان دا یدی یئل
 یاتدئق. بیزینگ هم ادئمز یوسوپ بگ. دیددی. سیزلرینگ هم
 بگینگیزینگ آدی یوسوپ بگ اکنى. زئندان دا بیله یاتئپ سازاندالغى و
 سوخانورلیگی شؤل یوسوپ بگ دن اؤورندیم. شاگیردی بؤلارمن.

اوسسادئمئز یوسوپ بگ اردی . شاه زئندان دان چئقارئپ بیزلری آزاد قئلئپ ایبردی.

بیرهپده دن اولاری هم آزاد قئلماقچی اردی. اولاری هم آزاد قئلپ اییام زئندان دان چئقارئپ ایبرن بولسالار گرک . اینشاء الله آمان- این گلرلر. سن بیزلری نادئربگینگ اوئیونه إلت . اونونگ خاناسئغا اوت غویوپ گیدرمیز. دییپ دوردی.

ماتال لار حاقئندا

جوغابی نی اویلانئپ تاپمالی گوچمه منی داقی سوراغا ماتال دیییلیار. حالق دؤره دیجی لیگی نینگ بو گورنوشی منگزتمه، دنگشديرمه حاصییه تینده دوزولپ، ایکی بؤلومدن عبارت بولیار:

۱- ماتالئنگ اساسی، ۲- ماتالئنگ منی سی.

ارتیر بیلن دورت آیاق ،

گون اورتان لاریکی آیاق ،

اغشام آرا اوچ آیاق -

دیین سوزلر ماتالئنگ اساسی بولوپ، آدامئنگ چاغالئق، ییگیت لیک هم غارئلئق دؤوری اونونگ مانئسی دئر . بو ماتالدا آدامئنگ بوتین عؤمری گورکزیلیار. چاغانئنگ امدکله ماگه باشلایان واغتی

«ارتیر بیلن دؤرت آياق» ديپپ انگلادئلسا، آدامئنگ ييگيت ليک چاغی «گۆن اورتانلار ايکی آياق» ديین سطيده بريليار. غاررندا آدام کؤپلنچ اينه حاصا آلمالی بؤليار، يۇرأنده، اؤتوراندا - توراندا ، شؤنونگ کؤمگيندن پيدالانيار. بو ياغداي ماتالدا «آغشام آرا اوچ آياق» شکلينده انگلادئليار .شيله ليکده، آدامئنگ چاغا لئق، ييگيتليک، غاررئلق يالی اوزاق دؤوری حالق ماتالئندا گؤچمه مانی دا بير گؤنديزينگ دؤوامئندا گؤرکزيليار.

باشان بارماق باش گتير
 سؤيؤم بارماق سؤيت گتير
 اورتا بارماق اؤت گتير
 اوغول حاجات اؤق آتار
 گؤل بي بي جيك گؤل آتار.

گۆن چئقدی،
 گۆلألك چئقدی،
 حارمان باشئنا
 جأجک چئقدی

چأره یوق دور

ای یارانلار، موسولمان لار،
بو دردیمه چأره یوق دور؛
شئخ، ماشائخ اؤولیان
صحت بو بیمارا یوق دور.

مانگا اوغرامئش یار غامی ،
اثر اتمز دؤغا ، دمی .
ضائغ ایله مانگ ملهمی ،
بو دردیمه چأره یوق دور.

ماسان دره سی نینگ غار لاواچ لاری

بیر تویسلی دأل اکن درأنگ یول لاری
 کأ اینیپ آشاغا عالیانسئنگ یوقار
 بو گوڭن ماسان ! هایسی غوش لار درأنگده !
 اولار سانگا جودا عاشقیدی آختر.
 باهار بیلن گلیان ارکین غوش لارئنگ
 سنی کوئسه مانی نیرأ گیتدی لر؟
 اونوتدی لارمی یا دوشلان دوشلرین !
 تال دئمی، دیرکمی، غاباپدی اؤنگون
 یلمیک لنگ ائسنی برن جولگه لنگ
 بوشلوق دییپ غوناردی غارلاواچ لارام

عراز محمداراز نیازی

ساياىاد خان ھىچ دەپرەنمەدى: ساياىادخاننىڭ بېلەنمەنەنكى
يۈزلى خانچارى باردى، ھەمرا اوچانچارى سوغرىپ
ئاياىادخاننىڭ قولېنا بەردى، امى ساياىادخان بويىلە بونىپ
دۇراندان مەنى، اولدىر: دىپ بەر سوز آيدى.

اېكى دېلى بى ۋەپاننىڭ قولېندان،
اىق قاددېم دال اولمالى زاماندىر،
قادام قويساڭ ياراداننىڭ اېشقېنا،
سىنام اۋستى يول اولمالى زاماندىر.

* *

مەنى نېچۈن ياۋر گۇنە سالېر سەن،
خانچار اېلىپ قارا باغرىم دېلەر سەن،
ھەر زامانلار قاهارلانېب دۇرار سەن،
گوزەللەرە قول اۋرمالى زاماندىر.

* *

سەۋدېگم: يۈزبىگى دوندەرمە مەندەن،
قۇرباننىڭ بولايىن آيرېلمان سەندەن.
جەسەدېم بوش قالېپ جان چېقسا تەندەن،
قۇرى گوۋرە بوش قالمالى زاماندىر.

* *

اىشېق ھەمرا يارىن سەۋەپىش جان بېلەن،
نەھاددى بار قۇل دانىشسا خان بېلە،
كەس باشىمى خانچارىڭ قان بېلە،
بارماقلارنىڭ قان اولمالى زاماندىر.

اويغور متنى:

ئۈرۈمچى شەھىرىنىڭ ئەكى مىللىي ئالاھىدىلىكىگە ئىگە رايونىدىن بىر كۆرۈنۈش

ئۈرۈمچى شەھىرىدىكى دۆڭكۆۋرۈك — چېگرا شەھىرى غەربىي يۇرتنىڭ مىللىي ئالاھىدىلىكىنى ئەڭ مەركەزلىك ئىپادىلىگەن ، شىنجاڭغا كەلگەن ھەر بىر ساياھەتچى بىلەن ساياھەت قىلىدىغان جاي . بۇ يەردە مىللىيەتلەرنىڭ تۇرمۇش كارسىسى مۇكەممەل ماقلىنىپ قالغان ، نەپىس ، كۆزەل قوبۇل ھۈنەر سەنئىتى بۇيۇمى ، مىللىي ئالاھىدىلىكىگە ئىگە ئاشخانىلار ئويلاشقان ، بۇ چېگرا شەھىرىنىڭ بەخىرى . دۆلەت خېتى باغچىسى مۇشۇ رايونغا جايلاشقان . سىز يۇيۇنۇشتى ، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنىڭ ئىللىقلىقىنى ، بەختلىك ، ئىنچىق — خاتىرجەم تۇرمۇشتىن بەھرى ئالالايسىز

بۇ كىچىك رايون قويۇق مىللىي ئالاھىدىلىكىگە ئىگە ، دىنىي تۇرمۇشقا قولايلىق

كىچىك رايوننىڭ بىناكارلىق قۇرۇلۇشىنى پىلانلاش داۋامىدا مىللىي ئالاھىدىلىك تولۇق ئويلىشىلغان ، ئۇنىڭ تاشقى كۆرۈنۈشى بىر تەرەپ قىلىشتا ئىسلام ئۇمۇمىي گەۋدىلەندۈرۈلگەن . دۆلەت خېتى باغچىسى تېزىن چېگرا شەھىرى مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى كىچىك رايونى قىلىپ قۇرۇلۇپ ، ئەڭ ئاممىغا خىزمەت قىلىدۇ . ئۇنىڭ ئىچىدا مۇسۇلمانلارنىڭ مەسجىتلىرى بار : ياڭخاڭ مەسجىتى ، كۈبىگاڭ مەسجىتى ، چىڭخەي مەسجىتى ، بەدا مەسجىتى ، تۇرپان مەسجىتى ، خەننەنگەلى مەسجىتى قاتارلىقلار دىنىي تۇرمۇشقا قولايلىق بېرىدۇ .

